

İSKANDİNAV ÜLKELERİNDE EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARI

ÖZET

İskandinav ülkeleri istikrarlı ekonomik büyümeleri, kişi başına düşen milli gelirin yüksek olması, düşük enflasyon ve işsizlik oranları ile gelir dağılımında adaleti sağladıkları için tüm dünyada ekonomik performansları dikkat çekmektedir. Bu çalışmada İskandinav ülkelerinin bu başarıyı ekonomik krizlerde nasıl bir maliye politikası izleyerek elde ettiği araştırılmıştır. Bu çerçevede, İskandinav ülkelerinde kamu maliyesinin genel görünümü ve 1930 depresyonu, 1990 krizi ve 2008 küresel ekonomik krizde uygulanan maliye politikaları araştırılmıştır. İskandinav ülkelerinde uygulanan politikaların diğer ülkeler için model olup olmayacağı uygulanan politikaların güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde İskandinav ülkelerinin ekonomik görünümü ile ilgili genel bilgiler verilmiş, ikinci bölümde İskandinav ülkelerinde kamu maliyesinin genel görünümü araştırılmış, son bölümde ise ekonomik krizlerde İskandinav ülkelerinde uygulanan maliye politikaları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İskandinav Ülkeleri, Kamu Maliyesi, Maliye Politikası

FISCAL POLICIES IN THE NORDIC COUNTRIES DURING THE ECONOMIC CRISES PERIODS

ABSTRACT

The Scandinavian countries have steady economic growth, high per capita national income, low inflation and unemployment rates with for providing justice in income distribution their economic performance is remarkable all over the world. In this study, it is investigated how the Scandinavian countries achieved this success by following a fiscal policy in economic crisis. In this context, the general outlook of public finance and the fiscal policies implemented in the 1930 depression, 1990 crisis and 2008 global economic crisis in Scandinavian countries were investigated. The strengths and weaknesses of implemented policies were evaluated whether the policies implemented in Scandinavian countries would be a model or not for other countries. In the first part of the study, general information about the economic outlook of Scandinavian countries is given in the second part, the general outlook of public finance in Scandinavian countries is investigated and in the last part, the fiscal policies application were explained.

Keywords: Scandinavian Countries, Public Finance, Fiscal Policy

Jel Code: H30

1. GİRİŞ

İskandinav ülkeleri, İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka'yı yani bütün Kuzey Batı Avrupa'yı kapsamaktadır. İskandinav ülkeleri gelişmiş sosyal, demokratik ve doğal yapısıyla günümüzde dikkat çeken ülkeler arasında yer almaktadır.

İskandinav ülkeleri ekonomik açıdan gelir dağılımında adaletin sağlandığı, devletin ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkısının diğer kapitalist ülkelerden daha fazla olduğu, kişi başına düşen milli geliri ve refah seviyesi yüksek bir sosyal hayatın olduğu ülkelerdir. Bu anlamda oluşturdukları ekonomik modelde diğer ülkeler tarafından örnek alınmaktadır.

-İskandinav ülkelerini diğer kapitalist ülkelerden ayıran temel faktörler:

-Kamu harcamalarının/ Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) oranının yüksek olması

-Vergi yükünün yüksek olması

-Serbest piyasa ekonomisini etkin bir şekilde uygulaması

-Gelişmiş sosyal güvenlik sistemi

-İşgücünün niteliği ve örgütlü yapıda olmasıdır.

İskandinav ülkelerinde serbest piyasa ekonomisine dayalı kapitalist sistem uygulanmakla birlikte Marksist iktisadi görüşten de faydalanılarak kendilerine özgü bir sentez oluşturmuşlardır.

İskandinav ülkelerinde kamu harcamalarının temel amacı, eğitim, sağlık, adalet, savunma gibi kamu hizmetlerinin en iyi şekilde sunulmasıdır. İskandinav ülkelerinin toplam nüfusu Türkiye'nin üçte biri kadar olup bu durum kamu hizmetlerinde kalitenin artmasına ve daha az bir bütçe ile kamu hizmetlerinin görülmesine neden olmaktadır. Hizmet kalitesinin yüksek olmasından dolayı yüksek oranlı vergilerde rahatlıkla uygulanabilmektedir. Demokratik ve düzgün işleyen bir sisteme sahip olması nedeniyle bütçe açıkları da düşük olarak gerçekleşmektedir. İskandinav ülkelerinden özellikle Norveç gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemine sahipken Finlandiya özellikle Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) sınavlarında gösterdiği başarı ile en uygun eğitim sistemine sahip ülke olmuştur.

Bu çalışmada İskandinav ülkelerinde kamu maliyesinin genel görünümü incelenip ekonomik kriz dönemlerinde nasıl bir maliye politikası ile krizlerle baş etmeye çalıştıkları araştırılarak diğer ülkelere bir örnek model olup olmayacağı tartışılacaktır.

2. İSKANDINAV ÜLKELERİNDE EKONOMİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

İskandinav ülkelerinde kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisi uygulanmaktadır. Bu ülkelerde;

-Ücret gelirleri vergisi ve kurumlar vergisi oranları ile kamu harcamaları yüksektir.

-Şirketlerin işe alma ve işten çıkarma yeteneklerini sınırlayarak şirketler için daha fazla işçi koruması ve işçi verimliliğine dayalı ücretler belirleyerek ve yabancı işçi kiralama konusunda daha az esneklik sağlanmaktadır.

-Yönetmeliklere daha fazla güvenilerek, gayrimenkul geliştirme konusunda daha fazla kısıtlama, devletin ürün pazarlarına daha fazla müdahalesi ve hissedar merkezli iş modelinden uzaklaşma söz konusudur.

-Tarife ve tarife dışı engeller aracılığı ile işçiler ve yerel sanayi için daha fazla koruma ile sermaye giriş ve çıkışları üzerinde daha fazla kısıtlamalar vardır (Cembalest,2019:1).

Tablo 1'de görüldüğü üzere İskandinav ülkelerinde büyüme 2017 yılında beklenen trendin üzerinde gerçekleşmiştir. Beş ülkenin tamamı gelecekte ekonomik büyümesini artırmayı beklemektedir. Danimarka ve İzlanda'da da ekonomik büyüme zirveye ulaştıktan sonra tekrar düşüş yaşanmıştır.

Tablo:1 İskandinav Ülkeleri Ekonomik Büyüme Oranı (%)

Ülkeler	2016	2017	2018	2019
İsveç	2.7	2.1	2.5	2.1
İzlanda	7.3	4.0	3.8	2.5
Finlandiya	2.5	2.8	3.0	1.7
Norveç	1.1	2.0	2.3	2.7
Danimarka	2.4	2.3	1.8	1.8

Kaynak: Nordic Economic Outlook 2018, s:11

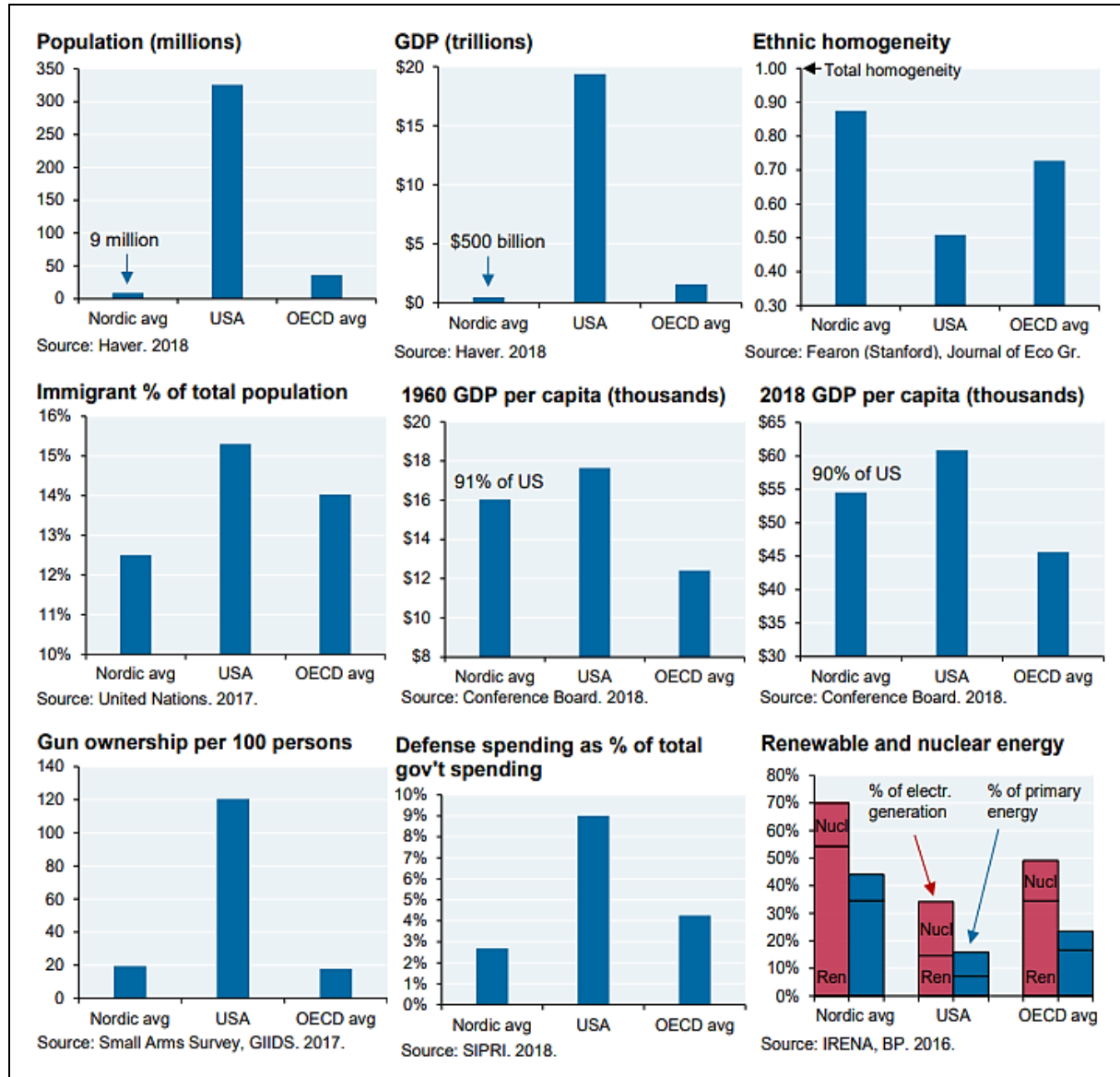
Tablo:2 İskandinav Ülkelerinde Temel Makroekonomik Göstergeler

2018	Enflasyon (%)	İşsizlik(%)	Cari Açık /GSYİH %
İsveç	2.0	6.4	3.1
İzlanda	2.7	3.1	1.9
Finlandiya	-	7.4	0.5
Norveç	1.5	3.8	8.3
Danimarka	1.1	5.0	6.2

Kaynak: Veriler Nordic Economic Outlook 2018, s.11 ve 12'den alınmış olup tablo tarafınca düzenlenmiştir.

Tablo:2’de görüldüğü üzere İskandinav ülkeleri içerisinde en yüksek enflasyon oranı % 2.7 ile İzlanda’da, işsizlik ise en yüksek % 7.4 ile Finlandiya’da görülmektedir. Cari açığın GSYİH oranı Norveç ve Danimarka’da yüksek iken diğer ülkelerde düşük olduğu görülmektedir.

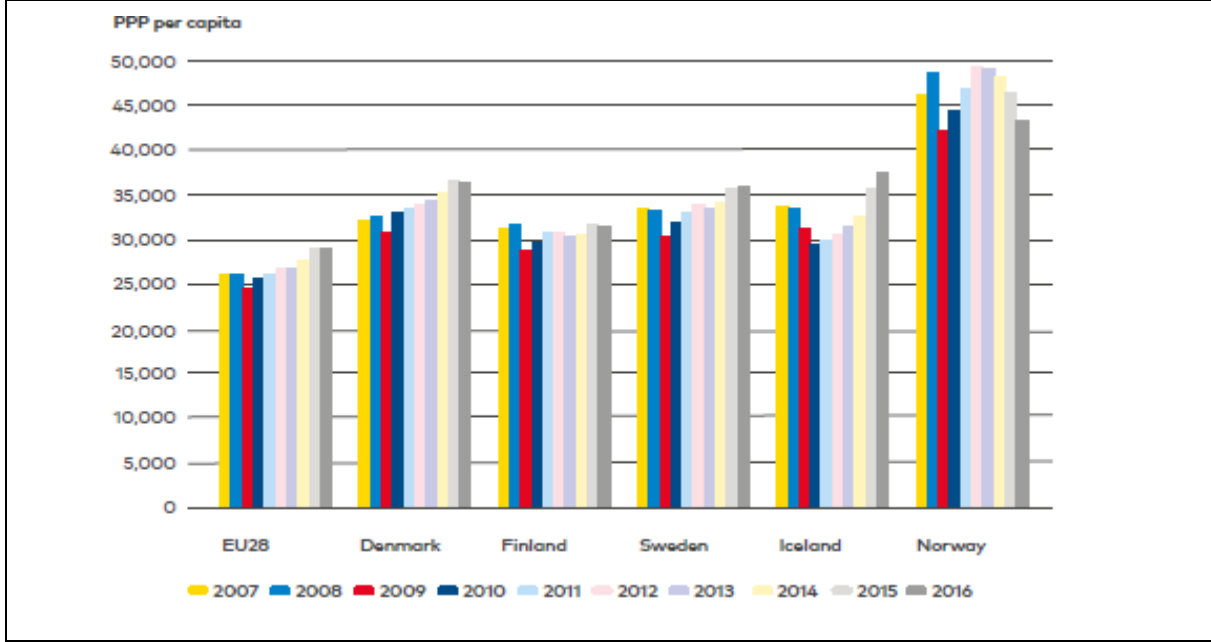
İsveç, Finlandiya, Danimarka, Norveç ve Hollanda ekonomileri ile ilgili yapılan bir çalışmada bu ülkeler ABD ile karşılaştırıldığında nüfus ve GDP açısından İskandinav ülkeleri ortalaması ABD’den oldukça küçük, göç açısından ABD’ye daha yakın ve etnik olarak daha homojen yapıdadırlar. İskandinav ülkelerinde kişi başına düşen milli gelir 1960 ve 2018 de ABD ‘de kişi başına düşen milli gelirin % 90’ları düzeyindedir. Bu nedenle 1970’lerde uygulanan model her ne ise onların göreceli refah düzeylerini fazla değiştirmemiştir. İskandinav ülkeleri refah ve mutluluk anketlerinde üst sıralarda yer almaktadırlar. ABD’den temel farkları güvenlikle ilgili daha az endişeli olmaları (Aşağıda yer alan grafikten silah sahipliği oranlarına bakabilirsiniz) Daha düşük savunma harcamaları, daha fazla sosyal programlara izin verilmektedir. İskandinav ülkeleri elektrik üretiminin ve birincil enerji kullanımının % si olarak yenilenebilir enerji ve nükleer enerjiye daha fazla güvenmektedirler (Cembalest,2019,s:3).

Şekil:1 İskandinav Ülkeleri Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri, **Kaynak:** Cembalest, 2019, s:3

Grafik:2’de görüldüğü üzere ekonomik krizin önemli ve devam eden etkilerine rağmen İskandinav ülkeleri genellikle AB ortalamasının üzerinde bir performans sergilemektedirler. Makro açıdan İskandinav ülkeleri oldukça tutarlı bir bölge oluşturmaktadırlar. Norveç’in ekonomik performansı son yıllarda düşerken İzlanda ise önemli bir büyüme kaydetmiştir. Kişi başına düşen Milli Gelir (MG)

açısından İzlanda ve Danimarka Norveç'e yetişse de Norveç petrol fiyatlarındaki küresel düşüşe rağmen kişi başına düşen MG açısından ilk sıralarda yer almaktadırlar. Avrupa nüfusunun % 4'ünü oluşturan bölge, yabancı yatırım açısından cazip olmaya devam etmektedirler. Avrupa'ya yönelik doğrudan yabancı yatırımların % 7'si bu bölgeye gelirken İsveç bu yatırımların yarısına sahiptir (Lindberg ve Rispling, 2019:101).

Şekil:2 AB28 ve İskandinav Ülkelerinde 2007-2016 Yılları Arasında Kişi Başına Düşen Milli Gelir,
Kaynak: Lindberg ve Rispling, 2018.

3. İSKANDINAV ÜLKELERİNDE KAMU MALİYESİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Tablo:3 Vergi Gelirlerinin GSYİH'ya Oranı

Ülkeler	2000	2017
Norveç	41.9	38.4
Danimarka	46.9	46.0
İsveç	49.0	44.0
Finlandiya	45.8	43.3
İsviçre	27.6	28.5
İngiltere	32.9	33.3
Almanya	36.2	37.5
Fransa	46.2	43.4
Türkiye	23.6	24.9
USA	28.2	28.2
OECD Ortalaması	33.8	34.2

Kaynak: (OECD, 2018)

Tablo 3'te görüldüğü üzere İskandinav ülkelerinde vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı hemen hepsinde OECD ortalamasının çok üzerinde yer almaktadır. Bu oranlar ABD'nin de çok üzerinde, AB'ye ise daha yakındır. İskandinav ülkelerindeki vergi oranlarının GSYİH'ya oranını Türkiye ile karşılaştırdığımızda Türkiye'nin neredeyse iki katı vergi gelinine sahip oldukları görülmektedir. Toplam vergi gelirinin GSYİH'ya oranı vergi yükü olarak tanımlanmaktadır. Bu oranlar artan katma değer ne kadarının devletin eline geçtiğini göstermektedir. Bu oran 2017 yılında Norveçte %38.4, Danimarka'da %46.0, İsveçte % 44, Finlandiya'da % 43.3 ile ABD ve pek çok AB, OECD ülkelerinden daha yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. İskandinav ülkelerinde vergi yükünün yüksek olma nedeni muhtemelen kişi başına düşen milli gelirin yüksek olması, refah devleti uygulamaları ve devletin ekonomideki payının yüksek olmasından, ayrıca adil vergi politikası uygulamaları ve vergi tabanının geniş olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo:4 2017-Vergi Gelirlerinin Vergi Çeşitlerine Göre Dağılımı %

Vergi Türleri	Norveç	Danimarka	İsveç	Finlandiya	Türkiye	ABD	OECD ORT.
Gelir Vergisi	27.6	53.5	29.9	29.6	14.6	40.3	23.8
Kurumlar Vergisi	10.4	5.8	6.2	5.8	6.5	7.6	9.0
SosyalGüvenlik Vergisi	27.4	0.1	22.6	29.1	28.8	24.0	26.8
Emlak Vergisi	3.3	4.0	2.4	3.2	4.8	11.1	5.7
Katma Değer Vergisi	22.3	20.4	20.9	20.7	19.8	0.0	20.2
Diğer Tüketim Vergileri	9.1	11.6	7.2	12.1	23.8	16.9	12.5
Diğer	0.0	4.5	10.9	0.3	11.6	0.0	2.6

Kaynak: (OECD, 2018)

Tablo 4'te görüldüğü üzere İskandinav ülkelerinde gelir vergisinin yanında harcama vergileri, emlak vergisi ve sosyal güvenlik işçi ve işveren prim ödemelerinden oluşan sosyal güvenlik vergisi de bulunmaktadır. Tabloya göre İskandinav ülkelerinde dolaylı vergilerin yanında dolaysız vergiler de ağırlıklı olarak alınmakta ve bu konuda belli bir denge sağlanmış görünmektedir. İskandinav ülkelerinde 1987 yılında başta Danimarka olmak üzere, vergi uygulamalarında adaleti sağlamak, verginin tabana yayılması, yabancı sermayenin teşviki gibi amaçlarla ikili vergi uygulamasına gidilmiştir. İkili gelir vergisi modeli genellikle gelişmiş ülkeler tarafından refah devleti uygulamaları sonucu oluşan finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla gelir vergilerini indirememeleri sonucunda rekabet avantajı elde etmek amacıyla başvurulan bir yöntemdir ve modelin temelinde yatan en önemli sebep vergi tabanını geniş tutarak vergi tarafsızlığını sağlamaktır. Model, vergi tabanının genişletilmesi, emek gelirlerinde artan oranlılığın benimsenmesi, sermaye gelirlerinin düşük oranlı vergilendirilmesi gibi ilkeler üzerine kurulmuştur. Söz konusu ilkeler ışığında ikili gelir vergisinin tanımı şu şekilde yapılabilir: Sermaye gelirlerinin, düşük ve sabit oranlı vergiye; emek ve transfer gelirlerinin, yüksek ve artan oranlı vergiye tabi tutulduğu vergi sistemidir (Armağan ve Dikmen, 2015:72).

OECD verilerine göre Danimarka'da kurumlar vergisi oranı % 22 iken İsveç'te % 21.1, Finlandiya'da ise % 20'dir.

Tablo:5 İskandinav Ülkelerinde Kamu Maliyesinin Genel Görünümü %

	Danimarka	Finlandiya	Norveç	İsveç	EURO Alanı
Kamu Harcamaları/GSYİH	24.60	22.70	23.50	26.20	20.30
Kamu Sektörü Finansal Dengesi/GDP	0.5	-0.7	-	0.9	-0.5
Kamu Sektörü Borç/GDP	36.0	58.9	--	38.8	85.1

Kaynak: URL 1 ve Nordic Outlook September 2018'den veriler alınarak tablo tarafımda düzenlenmiştir.

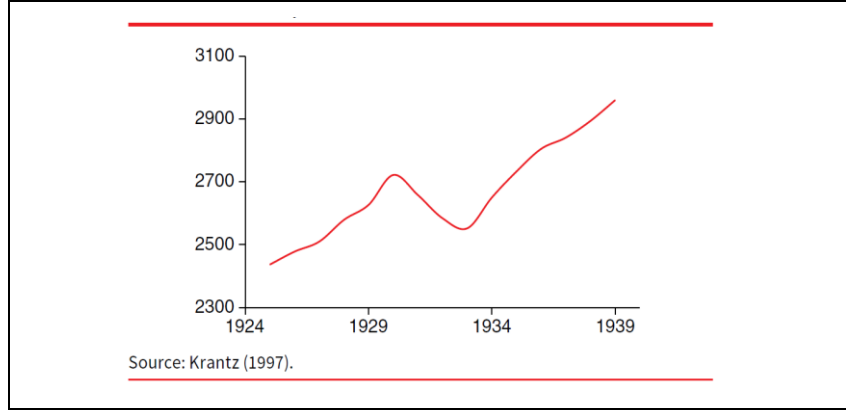
Tablo:5'e göre İskandinav ülkeleri içerisinde kamu harcamasının GSYİH'ya oranı en yüksek ülke % 26.20 ile İsveç ve en düşük ülke ise % 22.70 ile Finlandiya'dır. Yine OECD verilerine göre, 2015 yılında genel hükümet harcamalarının GSYİH oranı Danimarka'da 54.5, Finlandiya'da % 57, Norveç'te % 48.8 ve İsveç'te % 49.6 olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığı ve kamu borcu /GSYİH oranı açısından İskandinav ülkelerinin hemen hepsi Maastricht kriterleri olan bütçe açığının /GSYİH'ya oranı ve kamu borcunun GSYİH'ya oranı açısından geçerli olan %3 ve % 60 kriterlerini tutturamamışlardır. İskandinav ülkeleri hem kamu borcunu/GSYİH'ya oranı hem de bütçe açığının/GSYİH'ya oranı açısından AB ülkelerinden çok daha iyi bir performans göstermektedirler.

4. EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE İSKANDINAV ÜLKELERİNDE UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARI

1930'lu yıllarda Danimarka, İsveç, Finlandiya ve Norveç'te sosyal demokrat partiler iktidarı kazanmışlardır. Sosyal demokratlar iktidarı kazanınca Keynesyen maliye politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Ancak 1970'lerden itibaren bu görüşe birçok bilim adamı tarafından meydan okunmuştur. Gerçekte 1930'lar boyunca İskandinav ülkelerinde açık bütçe politikasını devam ettirmek çok zor olmuştur. Kamu sektöründe önemli bir büyüme sağlanmıştı. Ancak bu artış yüksek vergilerle karşılanmıştır. Bu yüzden bunun net etkisi talep üzerinde nötr olmuştur. Öte yandan marjinal tüketim ve tasarruf eğilimi kamudan özel sektöre farklılık göstermiştir. Norveç'ten gelen ampirik kanıtlar marjinal tüketim eğiliminin özel sektörde kamudan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Özetle,

maliye politikası 1930'larda ekonominin iyi bir performans göstermesi için küçük bir rol oynamıştır (Grytten,2016:17).

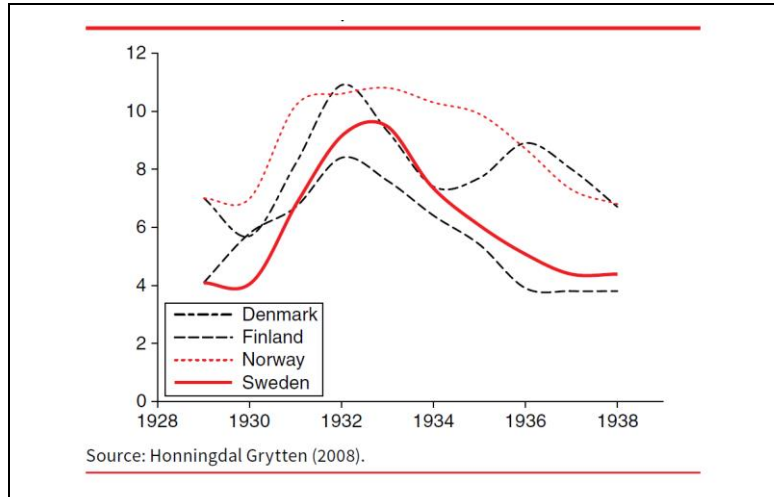
Ticarete bağımlı bir ülke olarak İsveç yalnızca küresel ekonomik buhrandan değil aynı zamanda diğer uluslarında ekonomilerini krizden korumak için yanlış yönlendirilmiş bir çaba sarf eden ticaret engellerinden zarar görmüştür. 1930'dan 1933'e kadar İsveç'te mevcut iş fırsatlarının sayısı 170.000 azalmıştır. Kriz, özellikle birçok İsveçlinin işgücüne girdiği sırada meydana geldiği için şiddetli olmuştur. Ancak büyük buhran İsveç'te kısa sürmüştür.

Grafik:3 İsveçte Büyük Buhrandan Önce ve Sonraki İstihdam (bin), **Kaynak:** (Sanandajı, 2015,s:36-38)

Dramatik iyileşme yeni inovatif işletmeler tarafından mümkün olmuştur. Depresyon yıllarında girişimciler hayatta kalmak için farklı yenilikler bulmak zorunda kalmışlardır. Üretim daha verimli hal almış ve gerçek taleple daha iyi eşleştirilmiştir. İskandinav imalat sanayi bu zaman zarfında daha büyük pazarlarda çalışabilmiştir. Ayrıca uygun maliyetli üretim, İskandinav şirketlerine rekabetçi bir avantaj sağlamıştır. Böylece ihracat artmış ve ithal ikamesi gerçekleşmiştir.

İskandinav ülkelerinde bu dönemdeki işsizlik Grafik 4'te görülmektedir. İskandinav ülkelerinin ticarete güçlü bir şekilde bağlı olduğu göz önüne alındığında, büyük buhrandan derinden etkilenmesi beklenebilirdi. Bununla birlikte özellikle Finlandiya ve İsveç, 1932'den 1933'e kadar yeni iş yaratma yoluyla işsizliği hızla azaltmıştır. Hızlı iyileşmenin bir nedeni de o zamanlar İskandinav ülkelerinin düşük vergilere ve liberal düzenlemelere dayanan ekonomik politikalar uygulamasıdır (Sanandajı,2015:36 ve 38).

Grafik: 4 İskandinav Ülkelerinde Büyük Depresyondan Önceki ve Sonraki İşsizlik (%), **Kaynak:** (Sanandajı, 2015,s:36-38)

İsveç'te ekonomi 1990'ların ortasında bir dizi reform aracılığı ile yeniden inşa edilmiştir. Bu reformlar; vergi reformu, AB'ye üyelik, piyasaların deregülasyonu, özelleştirme, rekabet yasalarının yeniden düzenlenmesi, dalgalı kur sistemine geçilmesi, bağımsız merkez bankası ve enflasyon hedeflemesi, yeni

bütçe sistemi ve orta vadeli mali hedeflerden oluşuyordu. 1990-1991’li yıllarda vergi alanında yapılan reform oldukça kapsayıcı idi. Buna göre özellikle katma değer vergisinde vergi tabanı genişletilmiş, ücret gelirleri üzerinden alınan vergi %70’den %50’ye düşürülmüş ve sermaye gelirleri vergilendirilmiştir. 1996 yılında yeni bütçeleme sistemi getirilmiştir. Buna göre kamu kesimi nominal harcamaları üç yıllık harcama tavanları oluşturularak desteklenmiştir. Yeni bütçe sistemi ile birlikte mali kural uygulamasına geçilmiştir (Floden,2012:9-10).

1991-1993 yılları arasında İsveç çok ağır bir makro ekonomik kriz deneyimi yaşamıştır. GSYİH arka arkaya üç yıl düşmüş, bütçe açığının /GSYİH ya oranı 1993 yılında % 11 olmuş kamu borçlarının GSYİH’ya oranı 1990’da % 41’den 1996’da % 73’e çıkmıştır. İsveç’te bütçe disiplini katı bir mali çerçeve ile beş aşamada sağlanmaya çalışılmıştır.

-Yukarıdan aşağıya bütçe süreci: İlk aşamada kamu harcamaları ve onun 27 alandaki tahsisi belirlenmiştir. İkinci aşamada bireysel harcama kalemlerine ilişkin kararlar alınmıştır. Bu noktada aynı alandaki başka bir harcama türü aynı şekilde azaltılmadıkça bir diğer harcama türünün yükseltilmesine izin verilmemiştir.

-GSYİH’nın %1 oranında bir mali fazla hedefi: Maliye politikası bir istikrar aracı olarak esnekliği korumak için bir yılda değil bir iş döngüsünde uygulanmıştır.

-Merkezi yönetim harcamaları için bir tavanın üç yıl önceden belirlenmesi.

-Yerel yönetimler için dengeli bir bütçe gereksinimi.

-Yararları değil katkı payları olarak uzun vadeli sürdürülebilirliği güvence altına almak için tasarlanmış bir emekli aylığı sistemi tanımlanmıştır (Calmfors,2012:1-2).

İsveç, sıkı bir mali kural uygulamış, devlet borcunu neredeyse yarıya indirmiş; otomatik istikrar sağlayıcılar ve para politikası aracılığı ile ekonomide istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Uzun dönem ekonomik büyümeyi sağlamak için arz yönlü reformları kullanmıştır. Sonuç, nispeten sağlam bir büyüme performansı ve sürdürülebilir kamu maliyesi olmuştur. Aslında mevcut kamuoyu tartışması borç konsolidasyonunun ne kadar yapılması gerektiği ile ilgilidir.

Şu anda İsveç mali çerçevesi beş ana bileşenden oluşmaktadır. Bir harcama tavanı, tüm kamu sektörü için bir fazla hedefi, bir maliye politikası konseyi, bir borç çapası ve yerel yönetimler için dengeli bir bütçe gereksinimi, borç çapası GSYİH’nın % 35 +-5 puan üzerinden belirlenmiştir.

İsveç’te büyüme uzun dönemde talep değil, arz yönlü faktörlere dayanmakta idi. Dalgalı kur sistemine 1992 yılında geçilmiş olması 1990 yılının başlarında oluşan krizi toparlamada yardımcı olmuştur. Ancak İsveç ekonomik büyümesi çoğunlukla arz yönlü reformlardan faydalanmıştır. Vergiler düşürülmüş, işgücü piyasası kısmen yeniden düzenlenmiş. Kamu hizmetleri özel sektörler verilerek ve monopol piyasalar sonlandırılarak kamu sektörü daha etkin hale getirilmiştir (Andersson ve Jonung, 2019:1-2).

Sosyal ve kültürel gelişmişliğinin yanı sıra İskandinav ülkelerinin küresel krizde nasıl daha başarılı olduğu, diğer ülkeler için bir model olup olmayacağı araştırma konusu olmuştur. The Economist dergisi, Şubat 2013 sayısında bölgenin bir model olup olmayacağını ele alarak bölgenin ekonomik durgunluk ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerle nasıl başa çıktığını araştırmış. Dergiye göre, İskandinav ülkelerinin 1990’lı yıllarda borç krizini başarılı bir şekilde yönetmeleri bugün başarılı olmalarına yol açmıştır. Örneğin; İsveç’te 1993 yılında kamu borcunun GSYİH’ya oranı % 70 iken 2010’da %37’ye düşürmüş yine aynı şekilde kamu harcamalarının/GSYİH’ya oranı 1993 yılında % 67 iken 2013 yılında % 37’ye düşürmüş ve % 11 olan bütçe açığını % 0.3 bütçe fazlası sağlayacak konuma getirmiştir. Ancak İskandinav ülkelerinin başarılı olmasının altında yatan temel sebep muhtemelen kamu sektörlerini başarılı bir şekilde reforme edip verimli bir hale getirmeleri ve şeffaflığı arttırmalarından kaynaklanmaktadır. Zamanla İskandinavya’da devletin ekonomi içerisindeki ağırlığı azalmış, vergi oranları düşmüş; kurumlar vergisi oranı İsveç’te %22’ye düşerken ABD’de % 35 olarak gerçekleşmiştir. Kamu hizmetlerinde ise hizmeti kimin yaptığından çok verimli yapıp yapılmaması önem arz etmektedir. Danimarka ve Norveç’te kamu hastaneleri özel şirketler tarafından işletilirken yine Danimarka’da okulların üçte ikisi özel şirketler tarafından işletilmektedir. Tüm okul ve hastanelerin performansı ölçülerek hükümetler şeffaf olmaya zorlanmaktadır. İskandinav ülkelerinde çalışanların %30’u kamu sektöründe istihdam edilmektedir. OECD’de bu oran %15’tir. Bu ülkeler serbest ticarete

büyük önem vermekte ve inanmaktadırlar. İskandinav ülkelerinin hemen hepsinde emeklilik sistemi ile ilgili reformlar yapılmış ve iş kanunları işçinin hakkını koruyacak şekilde yeniden düzenlenmiştir (The Economist, 2013:2-5).

İsviçre, 2008 krizinde finansal sisteme yönelik istikrar önlemleri olarak krizin olumsuz ekonomik etkilerini önlemeye çalışmıştır. Ekonomiye yönelik acil önlemler açık ve nettir. İlk olarak bütçe yasası ile vergi oranları düşürülmüş, hükümet otomotiv endüstrisine yönelik özel destekler vermiş, işgücü piyasasına yönelik harcamalar artırılmış, alt yapı ve emlak piyasası hükümet tarafından teşvik edilip canlandırılmaya çalışılmış, 2009 ve 2010 bütçelerinde kamu harcamaları artırılmış genişletici maliye politikaları uygulanmış ve merkezi yönetimden yerel yönetime yönelik fonlar artırılmıştır (Jochem,2010:35). Kamu borcunun düşük olması krizden önce yeterince mali alan sağlamıştır.

2008 küresel ekonomik krizinde İskandinav modelinin kendisi esnekliğe katkıda bulunmuştur. İskandinav modelinin özelliklerinden biri olan kapsamlı güvenlik ağı kriz zamanlarında da güçlü olduğunu kanıtlamıştır. Haklar, tek tek şirketlerin veya belirli pazarların kaderlerine bağlanmamış ve riskler toplumda yaygın olarak paylaşılmıştır. Finlandiya'da orman bitkileri kapanırken ve İsveç'te otomobil üretimi sert bir şekilde daralırken, hükümetler rahatsız edici sanayilere destek taleplerini kesin olarak reddetmişlerdir. Yine de sokaklarda protesto eden kalabalık oluşmamış, çünkü büyük ölçüde hem işletmelerle hem de emek arasındaki genel ve şirkete özel anlaşmalara dayanan esnek iş düzenlemeleri, işsizliğin artmasını hafifletmiştir. Yapısal değişim, diğer AB ülkelerinde olduğundan daha liberal olan iş güvenliği mevzuatı ile daha da artmıştır. İskandinav modelinin özelliklerinden bir diğeri olan iyi eğitilmiş bir işgücü, ek eğitim yoluyla becerileri geliştirilerek ekonomiye katkıları artırılmıştır (Gylfason, Holmström, Korkman, Vihriälä, & Söderström, 2010,3).

2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik kriz Norveç ekonomisini çok fazla etkilememiştir. Petrol sektörü hariç GSYİH % 1.8 oranında diğer ülkelerden daha düşük olarak gerçekleşmiştir. 2004-2007 yılları arasında büyüme oranı her yıl için %4-5 oranından daha fazlaydı. Kriz ortaya çıktığında işsizlik oranı çok düşüktü. 2007-2008 yıllarında işsizlik oranı % 2.5 iken 2009-2010'da % 3.5 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bütün bu faktörler Norveç'in küresel ekonomik krizi daha hızlı atlatmasını sağlamıştır (Jud, 2011).

5. SONUÇ

İskandinav ülkelerinde kapitalizm ile sosyalizm arasında kalan ara bir model uygulanmaktadır. Bu model serbest piyasa ekonomisine dayanmaktadır. İskandinav ülkeleri, AB ve ABD'ye kıyasla ekonomik göstergelerin pek çoğunda daha iyi bir performans göstermişlerdir. İskandinav ülkeleri daha istikrarlı bir ekonomik büyüme, düşük işsizlik ve enflasyon oranları ile yüksek kişi başına düşen milli gelir, gelir dağılımının daha adaletli olması ve düşük yoksulluk oranları ile diğer ülkelerden ayrılmaktadırlar.

Kamu maliyesinin genel görünümüne baktığımızda vergi yüklerinin ve kamu harcamalarının/GSYİH oranının diğer OECD ülkelerinden çok daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Vergi gelirlerine baktığımızda dolaylı ve dolaysız vergilerin her ikisinin de birbirine yakın oranda uygulandığını söyleyebiliriz. Vergi tabana yayılmış bütçe açığının/GSYİH oranı fazla sağlayacak şekilde gerçekleşmiştir. İskandinav ülkelerinde istihdam edilenlerin % 30'unun kamu sektöründe çalışması kamu harcamalarının artmasına ve kamu kesiminde verimin düşmesine ve hantallığa yol açmıştır. Diğer taraftan okul ve hastane gibi bazı kamu kuruluşlarının özel sektör tarafından işletilmesi verimliliği artırmıştır.

1929 Buhranı ve 2008 küresel ekonomik krizlerinde İskandinav ülkeleri uygulamış oldukları genişletici maliye politikaları ile krizin olumsuz etkilerini bertaraf edip ekonomik istikrarı sağlamışlardır. 1990-1991'li yıllarda vergi alanında yapılan reform oldukça kapsayıcı olmuştur. Buna göre özellikle katma değer vergisinde vergi tabanı genişletilmiş, ücret gelirleri üzerinden alınan vergi %70'den %50'ye düşürülmüş ve sermaye gelirleri vergilendirilmiştir. 1996 yılında yeni bütçeleme sistemi getirilmiştir. Buna göre kamu kesimi nominal harcamaları üç yıllık harcama tavanları oluşturularak desteklenmiştir. Yeni bütçe sistemi ile birlikte mali kural uygulamasına geçilmiştir.

Ancak İskandinav ülkelerinin başarılı olmalarının altında yatan temel sebep kamu sektörünü reforme ederek verimliliği ve şeffaflığı artırmalarından kaynaklanmaktadır. 1990'lı yıllarda İskandinav

ülkelerinin borç/GSYİH oranını düşürmeleride bu başarıda önemli bir etken olmuştur. Güçlü sosyal güvenlik sistemi, esnek çalışma koşulları, işgücünün eğitilmiş olması ve ek eğitimlerle geliştirilmesi de doğrudan yabancı sermayeyi çekmesi, İskandinav ülkelerinin ekonomik başarısını artırmıştır.

İskandinav ülkelerinden İsveç ekonomik refaha uygulamış olduğu arz yönlü politikalar aracılığı ile vergi oranlarını düşürüp işgücü piyasasını düzenleyerek ulaşmıştır. Kamu hizmetlerini özel sektöre vererek ve monopolleri sonlandırılarak kamu sektörü daha etkin hale getirilmiştir

İsveç sıkı bir mali kural uygulamış devlet borcunu neredeyse yarıya indirmiş, otomatik istikrar sağlayıcılar ve para politikası aracılığı ile ekonomide istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Uzun dönem ekonomik büyümeyi sağlamak için arz yönlü reformları kullanmıştır. Sonuç, nispeten sağlam bir büyüme performansı ve sürdürülebilir kamu maliyesi olmuştur.

2008 küresel ekonomik krizinden önce İskandinav ülkelerinin makro ekonomik performansının çok iyi olması ve uygulanan genişletici maliye politikaları sayesinde krizin olumsuz etkilerini kolayca atlatabilmiştir.

Kısaca İskandinav ülkelerinin bugünkü başarısının altında yatan temel etken, 1990'lı yılların ortasında ikili vergi uygulaması ile emek gelirinin artan oranlı olarak vergilendirilmesi, emek geliri ile birlikte sermaye gelirlerinin de vergilendirilmesinin kabul edilmesi gibi uygulamalarında yer aldığı vergi reformu, borç/ GSYİH oranını düşürmek amacıyla mali kural uygulamasına geçilmesi, özelleştirme, rekabet yasalarının yeniden düzenlenmesi, merkez bankalarına özerklik kazandırılması, enflasyon hedeflemesi politikasını uygulamaları, bütçe sistemleri ve orta vadeli hedefler konusunda yapmış oldukları reformlardan kaynaklanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Andersson, F. N G. & Jonung, L. (2019). *Fiscal Policy is No Free lunch: Lessons From The Swedish Fiscal Framework for Fiscal Targeting*. Erişim Adresi: www.voxeu.org
- Armağan, R. ve Dikmen, S. (2015). İskandinav Ülkeleri Vergi Sistemleri ve Gelirlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi. AKÜ, İİBF Dergisi, XVII(2), 67-81.
- Calmfors, L. (2012). What Can Europe Learn From Sweden? Four Lessons for Fiscal Discipline, <https://voxeu.org/article/what-can-europe-learn-sweden-four-lessons-fiscal-discipline>, Erişim Adresi: voxeu.org/article/
- Cembalest, M.(2019). Eye on the Market, J.P Morgan, June24,2019, s:1-11, Erişim Adresi: <https://am.jpmorgan.com/eotm/home>
- Floden, M. (2012). A Role Model for the Conduct Fiscal Policy Experience From Sweden, October 16, 2012, s:1-42, Erişim Adresi: martinfloden.net
- Gylfason, T., Holmström, B., Korkman, S., Vihriälä, V. & Söderström, H. (2010). The Nordics in the Global Crisis, s:1-3 Erişim Adresi: voxeu.org/article/nordics-global-crisis
- Grytten, O. H. (2006). Why Was The Great Depression Not So Great in the Nordic Countries? Economy Policy and Unemployment, s:1-34, Erişim Adresi: www.core.ac.uk/download/pdf/
- Jochem, S. (2010). Managing the Crisis Sweden Country Report, 2010, s.1-42, Erişim Adresi: www.bit2010bertelsmannstransformation.
- Jud, S. (2011). How to Rebuild Confidence in Markets? The Norwegian Experience, Brussel, s:1-5, Erişim Adresi: www.efta.int/media/document/
- Lindberg, G. & Rispling, L. (2019). Economic Development The Nordic Region still Performing Well in Relation to the EU, Theme 3, State of The Nordic Region 2018, (Erişim Adresi, [www](http://norden.diva-portal.org/smash/record), <http://norden.diva-portal.org/smash/record>).
- Nordic Council of Minister (2018). Nordic Economic Outlook", 2018, s:1-42, Erişim Adresi: <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid>

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], (2018). Revenue Statistics 1965-2017 Special Feature: Convergence of Tax Levels and Tax Structures in OECD Countries, www.read.oecd.ilibrary.org/taxation/revenue/statistic.2018

Revenue Statistics (2018). 1965-2017 Special Feature: Convergence of Tax Levels and Tax Structures in OECD Countries” 2018, Erişim Adresi: www.oecd.ilibrary.org/taxation/revenue/statistic

Sanandaji, N. (2015). Scandinavian Unexceptionalism, Culture Market and Failure of Third Way Socialism, Institute of Economic Affairs, 2015, p.1-135, Erişim Adresi: <https://iea.org.uk/wp.../2016/ /s:1-135>

The Economist (2013). Special Report The Nordic Countries, Northern Lights, s:1-14, www.economist.com

URL 1. nordic_ilibrary.org